

УДК 343.13
DOI <https://doi.org/10.32782/pyuv.v5.2025.23>

А. Пахлеванзаде
orcid.org/0000-0002-2807-7320
кандидат юридичних наук, доцент,
доцент кафедри морського та міжнародного права
Міжнародного гуманітарного університету

ОСОБЛИВОСТІ УГОД ПРО ВИЗНАННЯ ВИНУВАТОСТІ В РІЗНИХ ПРАВОВИХ СИСТЕМАХ

Угоди про визнання винуватості, відомі також як *plea bargaining* (у англійській термінології), є механізмом кримінального процесу, за допомогою якого обвинувачений погоджується визнати свою провину в обмін на певні поступки з боку прокуратури, такі як зменшення обвинувачення, рекомендація м'якшого покарання чи скасування деяких звинувачень. І. О. Кісліцина підкреслює, що існують різні наукові погляди на поняття та сутність угоди про визнання винуватості як на: 1) інститут кримінального процесу, спрямований на спрощення та скорочення процедури розгляду кримінальних справ, зменшення строків перебування осіб під вартою, заощадження коштів та часу, що витрачаються на розгляд кримінальних справ, позасудове вирішення конфліктних ситуацій, зменшення навантаження на суди та суддів; 2) спрощені форми кримінального провадження; 3) правові акти, подібні до цивільно-правових угод; 4) засіб розв'язання кримінальних конфліктів завдяки компромісу [1, с. 9].

Цей інститут походить з англо-саксонської правової традиції, але поступово поширюється на інші системи [2, р. 10]. У цій статті ми розглянемо особливості таких угод у різних правових системах: англо-американській (*common law*), континентальній (*civil law*), а також у міжнародному кримінальному праві. Аналіз базується на порівняльному підході, з акцентом на переваги, недоліки та еволюцію інституту, з урахуванням праць українських та зарубіжних дослідників.

Системи *common law*, характерні для США, Великобританії, Канади та Австралії, є батьківщиною *plea bargaining*. Тут цей механізм є домінуючим способом вирішення кримінальних справ, дозволяючи уникнути тривалих судових процесів [3, р. 1555].

За оцінкою В. Тертишника, інститут таких угод є зайвим, оскільки вони не забезпечують гарантій встановлення істини, якої неможливо досягти за допомогою будь-яких домовленостей. На його переконання, впровадження цієї процедури лише посилює ймовірність судових помилок, виявиться несумісним з українською правовою традицією та не підлягає рекомендаціям для включення до кримінально-процесуального законодавства України [4, с. 41].

У недавні роки угоди про визнання винуватості зазнали значної критики навіть у Сполучених Штатах Америки, де цей механізм функціонує протягом багатьох десятиліть. Критики підкреслюють, що наявність опції укласти таку угоду спонукає обвинувачених, які насправді можуть бути невинними або мати реальні шанси на виправдання, погоджуватися на визнання провини через страх, що повний судовий розгляд все одно призведе до засудження. Водночас Верховний суд США в низці постановів підтвердив законність угод про визнання вини як процедури, що узгоджується з конституційними стандартами. Ці угоди, як зазначив Верховний суд США, становлять «істотний компонент процесу відправлення правосуддя», і якщо їх укладають належним чином, то практику укладання угод слід заохочувати. У постанові щодо справи *North Carolina v. Alford* Верховний суд США визначив, що визнання обвинуваченим провини у вбивстві другого ступеня з метою уникнути смертної кари є повністю прийнятним, за умови, що воно було свідомим і добровільним, а також за наявності достатніх доказів винуватості, – попри подальшу спробу обвинуваченого оскаржити процес і заперечити свою провину. Аналізуючи роль цього інституту, У. Берхам наголосив, що якби хоча б третина обвинувачених у кримінальних справах наполягала на повному судовому розгляді, зокрема з участю присяжних, кримінальна система правосуддя просто не витримала б навантаження і розпалася б. З 47 556 обвинувачених, засуджених у федеральних судах США у 1995 році, 91,7% визнали свою винуватість. Аналогічні пропорції спостерігаються і в судах штатів [5, с. 347].

Отже, у США понад 90% кримінальних справ, що завершуються обвинувальним вироком, вирішуються через угоди про визнання винуватості. Обвинувачений може погодитися на менший злочин (*charge bargaining*) або на рекомендацію щодо покарання (*sentence bargaining*). Це допомагає розвантажити судову систему, зменшити витрати та прискорити правосуддя. Однак критики зазначають ризики для невинних осіб, які можуть визнати провину через тиск, наприклад, через тривале досудове утримання під вартою [2, р. 25]. Прокурори мають значну дискрецію, що може призводити до нерівності.

У Великобританії *plea bargaining* менш формалізований, але подібний: обвинувачений може визнати провину на ранніх стадіях для отримання знижки на покарання (до 33% за раннє визнання). Система акцентує на справедливості, з судовим контролем угод [3, р. 1570].

Виокремимо переваги в *common law* – це ефективність і економія ресурсів. А недоліками є потенційний примус і брак прозорості.

Континентальні правові системи (*civil law*), поширені в Європі (Франція, Німеччина, Італія), Латинській Америці та пострадянських країнах, традиційно скептично ставилися до *plea bargaining* через інквізиційний характер процесу, де суддя активно шукає істину, а не сторони домовляються. Однак останні десятиліття свідчать про поширення цього інституту для розвантаження судів [2, р. 30].

У Німеччині угода про визнання винуватості була формалізована в 2009 році як «*Verständigung*» (розуміння). Вона дозволяє обвинуваченому визнати провину в обмін на вказівку діапазону покарання, але суд зберігає контроль і може відхилити угоду, якщо сумнівається в істині. Це відрізняється від американської моделі: акцент на фактах, а не на торзі [3, р. 1580].

Франція ввела «*comparution sur reconnaissance préalable de culpabilité*» у 2004 році для дрібних злочинів. Обвинувачений визнає провину перед прокурором, який пропонує покарання, а суддя схвалює. Це обмежено злочинами з покаранням до 10 років, без повного судового розгляду [2, р. 40].

В Італії «*patteggiamento*» існує з 1989 року: обвинувачений і прокурор домовляються про покарання, зменшене до третини, але без визнання провини в цивільному аспекті [2, р. 45].

У *civil law* є певні переваги: збереження судового контролю та фокус на істині. Серед недоліків ми можемо виокремити меншу гнучкість порівняно з *common law* та ризик зловживань у перехідних системах.

В Україні угоди про визнання винуватості введено Кримінальним процесуальним кодексом 2012 року (ст.ст. 468-476) [6]. Вони бувають двох типів: про примирення (з потерпілим) та про визнання винуватості (з прокурором). Угода можлива для злочинів середньої тяжкості, з обов'язковим судовим схваленням [5, с. 348].

Як зауважує М. В. Лотоцький: На перебіг кримінального провадження та винесення судового вироку впливають численні чинники. Серед них – зацікавленість учасників процесу та суду (включно з особистими мотивами), професійна компетентність слідчого, прокурора, адвоката, допустимість і якість доказів, наявність свідків, а також збіг обставин. Ці фактори створюють

ризики для обох сторін процесу. Наприклад, сторона обвинувачення може не довести вину підозрюваного, витративши при цьому значні ресурси та час. Натомість, якщо вину буде доведено, обвинувачений може отримати максимальне покарання. Угоди про визнання винуватості в цьому контексті виступають інструментом зниження ризиків, притаманних змагальному судовому процесу, дозволяючи сторонам досягти компромісу та уникнути невизначеності результату [7, с. 237]. О. Назарук так само зауважує, що застосування компромісу до особи має бути об'єктивно обумовлена [8, с. 364].

Але є і негативні аспекти укладання таких угод, як підкреслює Я. В. Сидій, зловживання процесуальними правами учасниками кримінального провадження та іншими особами при укладенні угод про визнання винуватості виникають через недосконалість правового регулювання цієї процедури, зокрема щодо її ініціювання, переговорів, виконання дій чи надання гарантій сторонами. Це дозволяє учасникам, зокрема прокурорам, діяти з особистих мотивів чи інтересів, які не завжди відповідають суспільним, використовуючи ситуації з високим ризиком зловживань. Як результат, можуть бути суттєво порушені права, свободи та інтереси сторін чи інших осіб. Для вирішення цієї проблеми необхідно вдосконалити норми Кримінального процесуального кодексу України, усунувши недоліки в регулюванні порядку укладання угод, а також розробити криміналістичні рекомендації. Вони мають охоплювати типові випадки зловживань процесуальними правами учасниками провадження, а також поширені слідчі помилки та недоліки у використанні доказів у суді під час ініціювання та укладання угод про визнання винуватості [9, с. 256].

Аналогічний висновок робить М. В. Сіроткіна: «угода про визнання винуватості – ефективний спосіб вирішення кримінально-правового конфлікту. Разом з тим, досвід застосування судами України норм, які регулюють досягнення угоди про визнання винуватості між прокурором та підозрюваним (обвинуваченим) засвідчують наявність прогалин та недоліків механізму його застосування як у самих нормах законодавства, так і під час здійснення судочинства, що потребує подальшого законодавчого вдосконалення та їх подальшого практичного застосування» [10, с. 121].

Що ж стосується міжнародного кримінального права, то воно поєднує елементи і англо-американської, і континентальної системи. У Міжнародному кримінальному трибуналі для колишньої Югославії та Міжнародному кримінальному суді *plea bargaining* адаптовано: обвинувачений може визнати провину для змен-

шення покарання, але з акцентом на правду та співпрацю (наприклад, свідчення проти інших). Угоди рідкісні через тяжкість злочинів (геноцид, військові злочини), і судді суворо контролюють [11, р. 50]. Це гібридний підхід, де інквізиційний елемент (пошук істини) домінує над торгом [12, р. 750].

Угоди про визнання винуватості еволюціонують, адаптуючись до різних правових традицій. У common law вони забезпечують ефективність, у civil law – контрольовану справедливість, а в міжнародному праві – баланс між покаранням і правдою. Згідно з дослідженнями, 101 з 174 юрисдикцій дозволяють plea bargaining, що свідчить про глобальну тенденцію. В Україні цей інститут розвивається, сприяючи реформам, але потребує посилення гарантій проти зловживань. Загалом, plea bargaining – інструмент модернізації правосуддя, але його успіх залежить від балансу між ефективністю та правами людини.

Література

1. Кісліцина І. О. Роль прокурора у кримінальному провадженні на підставі угод про визнання винуватості: питання теорії і практики: автореф. дис. ... канд. юрид. наук. 12.00.10. Одеса, 2018. 23 с.
2. Langer M. From Legal Transplants to Legal Translations: The Globalization of Plea Bargaining and the Americanization Thesis in Criminal Procedure. *Harvard International Law Journal*. 2004. Vol. 45, № 1. P. 1–64.
3. Turner J. I. Plea Bargaining and Disclosure in Germany and the United States: Comparative Lessons. *William & Mary Law Review*. 2016. Vol. 57. P. 1549–1596.
4. Тертишник В.М. Компроміс у кримінальному процесі. Запровадження інститутів дійового каяття та мирової угоди. *Вісник прокуратури*. 2002. №4. С. 39–47.
5. Повзик Є. В. Загальні положення застосування угоди про визнання винуватості за проектом Кримінально-процесуального кодексу України. *Вісник Харківського національного університету внутрішніх справ*. 2012. № 11. С. 346–351.
6. Кримінальний процесуальний кодекс України: Закон України № 4651-VI від 13.04.2012. *Відомості Верховної Ради України*. 2013. № 9-10, № 11-12, № 13. Ст. 88.
7. Лотоцький М. В. Наслідки укладення угоди про визнання винуватості у кримінальному провадженні. *Науково-інформаційний вісник Івано-Франківського університету права імені Короля Данила Галицького*. 2013. № 7. С. 236–242.
8. Назарук О. І. Участь прокурора при укладенні угоди про визнання винуватості у кримінальних провадженнях про колаборацію. *Актуальні проблеми правоохоронної діяльності в умовах воєнного стану: матер. II Всеукр. наук.-практ. конф. (м. Хмельницький, 14 березня 2024 року)*. Хмельницький: Видавництво НАДПСУ, 2024. С. 362–365.
9. Сидій Я.В. Деякі проблемні питання забезпечення укладення угоди про визнання винуватості. *Науковий вісник Ужгородського Національного Університету*. 2023. Вип. 77. С. 251–257. DOI <https://doi.org/10.24144/2307-3322.2023.77.2.43>.
10. Сіроткіна М. В. Укладення та затвердження угоди про визнання винуватості у кримінальному провадженні: проблеми правозастосовчої практики в Україні. *Журнал східноєвропейського права*. 2020. № 82. С. 115–123.
11. Combs N. Guilty Pleas in International Criminal Law: Constructing a Restorative Justice Approach. Stanford: Stanford University Press, 2007. 384 p.
12. Rauxloh R. Negotiated History: The Historical Record in International Criminal Law and Plea Bargaining. *International Criminal Law Review*. 2010. Vol. 10. P. 739–770. DOI:10.1163/157181210X527091.

Анотація

Пакхеванзаде А. Особливості угод про визнання винуватості в різних правових системах. – Стаття.

Стаття присвячена аналізу угод про визнання винуватості (plea bargaining) як механізму кримінального процесу, що дозволяє обвинуваченому визнати провину в обмін на поступки з боку прокуратури, такі як зменшення обвинувачення чи пом'якшення покарання.

Досліджується еволюція та особливості цього інституту в різних правових системах: англо-американській (common law), континентальній (civil law) та міжнародному кримінальному праві.

У системах common law, зокрема в США та Великобританії, угоди є основним способом вирішення кримінальних справ, сприяючи економії ресурсів, але викликаючи критику через ризик примусу невинних осіб. Виокремлено переваги в common law – це ефективність і економія ресурсів, та недоліки – потенційний примус і брак прозорості.

У системах civil law (Німеччина, Франція, Італія, Україна) угоди адаптовано до інквізиційного процесу, з акцентом на судовий контроль та пошук істини, хоча недоліки регулювання створюють ризики зловживань. Виокремлено певні переваги – збереження судового контролю та фокус на істині. Серед недоліків ми можемо визначити меншу гнучкість порівняно з common law та ризик зловживань у перехідних системах.

У міжнародному кримінальному праві угоди рідкісні через тяжкість злочинів, але сприяють співпраці обвинувачених.

В Україні, де інститут угод запроваджено у 2012 році, він сприяє реформам, але потребує вдосконалення для запобігання порушенням прав. Стаття підкреслює глобальну тенденцію поширення plea bargaining (101 із 174 юрисдикцій) та необхідність балансу між ефективністю правосуддя та захистом прав людини.

Зроблено акцент на недосконалості правового регулювання угод про визнання винуватості, зокрема в питаннях їх ініціювання, ведення переговорів, виконання дій чи надання гарантій, сприяє зловживанням процесуальними правами учасниками кримінального провадження та іншими особами. Це дозволяє сторонам, зокрема прокурорам, керуватися особистими мотивами чи інтересами, які можуть суперечити суспільним, використовуючи ситуації з підвищеним ризиком порушень.

Як наслідок, права, свободи та інтереси сторін чи інших осіб можуть бути суттєво обмежені. Для подолання цих проблем необхідно вдосконалити положення Кримінального процесуального кодексу України, усунувши прогалини в регулюванні процедури укладення угод, та розробити криміналістичні рекомендації для запобігання зловживанням.

Ключові слова: угоди про визнання винуватості, plea bargaining, кримінальний процес, common law, civil law, міжнародне кримінальне право, судовий контроль, зловживання процесуальними правами, права людини, ефективність правосуддя.

Summary

Pakhlevanzade A. Peculiarities of plea bargaining in different legal systems. – Article.

This article examines plea bargaining as a mechanism of criminal procedure, enabling the accused to plead guilty in exchange for concessions from the prosecution, such as reduced charges or a lenient sentence. The study explores the evolution and characteristics of this institution across various legal systems: Anglo-American (common law), continental (civil law), and international criminal law.

In common law systems, notably in the United States and the United Kingdom, plea bargaining is a primary method for resolving criminal cases, promoting resource efficiency but facing criticism for the risk of coercing innocent individuals. The advantages in common law include efficiency and resource conservation, while drawbacks encompass potential coercion and lack of transparency.

In civil law systems (Germany, France, Italy, Ukraine), plea bargaining is adapted to an inquisitorial process, emphasizing judicial oversight and the pursuit of truth, though regulatory shortcomings create risks of abuse. The benefits include maintained judicial control

and focus on truth, with disadvantages such as less flexibility compared to common law and risks of abuse in transitional systems.

In international criminal law, plea bargaining is rare due to the gravity of crimes but facilitates cooperation from the accused.

In Ukraine, where plea bargaining was introduced in 2012, it supports judicial reforms but requires refinement to prevent rights violations. The article highlights the global spread of plea bargaining (101 of 174 jurisdictions) and the need to balance judicial efficiency with human rights protection.

Emphasis is placed on the imperfect legal regulation of plea bargaining, particularly regarding initiation, negotiation, execution, or provision of guarantees, which contributes to procedural rights abuses by criminal procedure participants and others. This allows parties, especially prosecutors, to act based on personal motives or interests that may conflict with public interest, exploiting situations with heightened risks of violations. Consequently, the rights, freedoms, and interests of parties or others may be significantly restricted. To address these issues, it is necessary to refine the provisions of Ukraine's Criminal Procedure Code, eliminating gaps in the regulation of plea bargaining procedures, and develop forensic recommendations to prevent abuses.

Key words: plea bargaining, criminal procedure, common law, civil law, international criminal law, judicial oversight, procedural rights abuse, human rights, judicial efficiency.

Дата першого надходження рукопису до видання: 21.10.2025

Дата прийнятого до друку рукопису після рецензування: 28.11.2025

Дата публікації: 24.12.2025